

³ Див.: *Маркевич А. И.* Двадцатипятилетие императорского Новороссийского университета. – Одесса, 1890. – С. 543–544.

⁴ *Грбарь В. Э.* Материалы к истории литературы международного права в России (1647–1917). – М., 2005. – С. 435, 440.

⁵ *Денисов В. Н., Савчук К. О.* Наука міжнародного права в Україні. XIX – перша половина XX століття // Антологія української юридичної думки. Том 8: Міжнародне право / Упорядники: В. Н. Денисов, К. О. Савчук; відп. редактор В. Н. Денисов. – К., 2004. – С. 20; *Денисов В. Н., Савчук К. О.* Розвиток науки міжнародного права в Україні у XIX – першій половині XX століття // Український щорічник міжнародного права 2008. – К., 2010. – С. 278.

⁶ *Кантакузин-Сперанский М. Р.* Опыт определения понятия военной контрабанды. – Одесса, 1875. – 141 с.

⁷ Там само. – С. 4.

⁸ Там само. – С. 7.

⁹ Там само. – С. 15.

¹⁰ Там само. – С. 16.

¹¹ *Незабитовский В. А.* Рецензия на магистерское рассуждение Кн. М. Р. Кантакузина Гр. Сперанского «Опыт определения понятия военной контрабанды» (Одесса, 1875) // Наука міжнародного права в університеті Святого Володимира. В 2 т. Том 1: В. А. Незабитовський, М. К. Ренненкамф, Р. І Базінер / Упорядники О. В. Задорожній, В. А. Короткий. – К., 2004. – С. 104.

¹² *Кантакузин-Сперанский М. Р.* Опыт определения понятия военной контрабанды. – Одесса, 1875. – С. 43.

¹³ Слід зазначити, що таку точку зору критикував рецензент магістерської дисертації М. Р. Кантакузіна-Сперанського професор В. А. Незабитовський, який вважав, що так звана континентальна теорія з'явилася лише у XIX столітті. Критику В. А. Незабитовським концепції М. Р. Кантакузіна-Сперанського щодо теорій воєнної контрабанди див.: Незабитовський В. А. Рецензия на магистерское рассуждение Кн. М. Р. Кантакузина Гр. Сперанского «Опыт определения понятия военной контрабанды» (Одесса, 1875) // Наука міжнародного права в університеті Святого Володимира. В 2 т. Том 1: В. А. Незабитовський, М. К. Ренненкамф, Р. І Базінер / Упорядники О. В. Задорожній, В. А. Короткий. – К., 2004. – С. 106–111.

¹⁴ *Кантакузин-Сперанский М. Р.* Опыт определения понятия военной контрабанды. – Одесса, 1875. – С. 119.

¹⁵ Там само. – С. 119.

¹⁶ *Кантакузин-Сперанский М. Р.* Вопрос о кодификации международного права. – Одесса, 1876. – 23 с.

¹⁷ Там само. – С. 2.

¹⁸ Там само. – С. 2–3.

¹⁹ Там само. – С. 6.

²⁰ Там само. – С. 18.

Резюме

У статті досліджуються міжнародно-правові погляди вітчизняного юриста-міжнародника XIX століття Михайла Родіоновича Кантакузіна-Сперанського.

Ключові слова: історія науки міжнародного права, воєнна контрабанда, кодифікація міжнародного права, М. Р. Кантакузін-Сперанський.

Резюме

В этой статье исследуются международно-правовые взгляды отечественного юриста-международника XIX столетия Михаила Родионовича Кантакузина-Сперанского.

Ключевые слова: история науки международного права, военная контрабанда, кодификация международного права, М. Р. Кантакузин-Сперанский.

Summary

This article is devoted to analysis international-legal thoughts of domestic international lawyer of XIX century Mikhail Rodionovitch Kantakuzin-Speransky.

Key words: history of international-legal science, contraband of war, codification of international law, M. R. Kantakuzin-Speransky.

Отримано 20.06.2012

В. В. СЕМЕНЯКА

Василь Васильович Семеняка, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП НЕПРИВЛАСНЕННЯ МІСЯЦЯ ТА ІНШИХ НЕБЕСНИХ ТІЛ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

На даний час одним з найважливіших пріоритетних напрямів національних інтересів космічних держав світу визнається дослідження та використання Місяця. Космічні програми США з освоєння космічного простору EXPLORATION та європейська програма AURORA (Програма міжпланетних місій) передбачають у

період до 2020 року заснування дослідницької бази на Місяці та вивчення місячного ґрунту¹. При цьому коло держав, котрі здійснюють або планують дослідження Місяця за допомогою засобів ракетно-космічної техніки, значно розширюється. Крім США, це країни Європейського Союзу, Китай, Японія, Росія, Індія², котрі також заявляють про дослідження Місяця та будівництво місячних баз тощо. Росія як провідна космічна держава світу планує розвинути промислове освоєння Місяця, зокрема, побудувати ядерну енергоустановку, установку з видобутку корисних копалин³.

У перспективному напрямку вивчення та освоєння Місяця свої науково-технічні можливості має використати й Україна⁴. Результати наукових космічних досліджень засвідчують ключове значення практичного освоєння Місяця для вирішення різноманітних сучасних «земних» проблем суспільства, а також розвитку фундаментальної науки.

У світлі активізації реалізації місячних проектів, особливої актуальності для науки міжнародного космічного права та практики набувають теоретико-прикладні питання щодо забезпечення належного правового режиму дослідження та використання космічного простору, Місяця та інших небесних тіл. Необхідність постановки та вирішення даного питання зумовлена здійсненням масштабних договірних операцій з купівлі-продажу ділянок на Місяці та інших небесних тілах*, що може становити потенційну загрозу, зокрема, реалізації міжнародних та національних космічних проектів з практичного освоєння Місяця.

Основним продавцем ділянок на Місяці та інших небесних тілах виступає американська компанія «The Lunar Embassy», заснована 1980 р. громадянином США Деннісом Хоуп та зареєстрована в штаті Невада (США). Він зареєстрував в окружному суді Сан-Франциско свої права на Місяць як безхазяйне майно та оголосив себе його володільцем, як і інших планет Сонячної системи, крім Землі та Сонця⁵, отримавши при цьому в земельній службі Сан-Франциско Свідоцтва про право власності на Місяць та 52 небесних тіла Сонячної системи⁶. Відтоді шляхом укладання договорів купівлі-продажу належна Д. Хоупу компанія «The Lunar Embassy» здійснює продаж ділянок на Місяці та інших небесних тілах: офіційні представництва американської компанії відкрито у 35 країнах (Англія, Франція, Японія, Російська Федерація та ін.). Водночас на території України функціонує авторизована точка продажу «космічної нерухомості».

Сучасна орієнтація космічних держав світу на практичне освоєння Місяця продукувала численні звернення американських громадян, які придбали ділянки на Місяці, до адміністрації Президента США та Національного управління з аеронавтики і дослідження космічного простору США про виплату їм грошової компенсації за використання їхніх ділянок на Місяці⁷. Одночасно вони інформують про їхнє звернення до суду за компенсацією моральної та матеріальної шкоди у випадку, якщо на придбаних ними ділянках буде здійснено в майбутньому будівництво місячної станції, що передбачено космічними проектами провідних космічних держав світу.

Ситуація, що складається, являє певну загрозу міжнародній космічній безпеці з вільного дослідження та використання космічного простору. Тому нагальною є потреба якнайшвидшого розв'язання міжнародно-правової проблеми, пов'язаної з продажем ділянок на Місяці та інших небесних тілах.

Фундаментальним принципом міжнародного космічного права вважається принцип заборони національного привласнення космічного простору та небесних тіл. Вперше цей принцип був закріплений в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1961 р. № 1721 (XVI) «Про міжнародне співробітництво в дослідження та використанні космічного простору» (далі – Резолюція). Резолюцією передбачено, що космічний простір і небесні тіла доступні для дослідження та використання усіма державами у відповідності до міжнародного права та не підлягають привласненню державами.

Майже через 2 роки після прийняття Резолюції, ООН проголошена Декларація правових принципів, що регулюють діяльність держав з дослідження і використання космічного простору від 13.12.1963 р., в якій конкретизовано формулювання щодо непривласнення космічного простору та небесних тіл. Відтоді космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, не підлягає національному привласненню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими засобами.

Аналогічне за змістом положення передбачене ст. II Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р. (далі – Договір про космос) та ч. 2 ст. 11 Угоди про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 р. (далі – Угода про Місяць). При цьому на розвиток принципу непривласнення космічного простору та небесних тіл, Угода про Місяць (ч.3 ст. 11) передбачає, що поверхня або надра Місяця, а також ділянки його поверхні або надр або природні ресурси там, де вони знаходяться, не можуть бути власністю якоїсь держави, міжнародної міждержавної або неурядової організації, національної організації або неурядової установи або будь-якої фізичної особи.

Проте на даний час Угоду ратифікувала та підписала обмежена кількість держав (ратифікувало всього 14 держав, а підписало – 4), тому предметом даного дослідження будуть питання теорії та практики реалізації міжнародно-правового принципу непривласнення космічного простору та небесних тіл відповідно до положення ст. II Договору про космосу як базового акту міжнародного космічного права.

Огляд спеціальної та юридичної літератури з космічної проблематики засвідчує, що вченими-юристами та практиками норма ст. II Договору про космос розглядається у вузькому та широкому значенні.

* Станом на 24 квітня 2010 р. кількість «власників» ділянок на Місяці становить 4 мільйони приватних осіб та компаній. Продано 1,6 млн. квадратних кілометрів ділянок на Місяці, при цьому у продажу знаходиться ще більше 30 мільйонів квадратних кілометрів // Кочетков С. В. Лунные инвесторы // Инвестиционный бюллетень. – 2010. – № 83. – 27 апреля.

Натомість у вітчизняній юридичній літературі це питання фактично не висвітлювалося, тому до нього зростає науковий інтерес, що потребує ретельного теоретико-прикладного дослідження.

Окремі зарубіжні юристи-науковці та практики вважають, що ст. II Договору про космос забороняє тільки національне привласнення, а тому можливе індивідуальне привласнення чи придбання приватними об'єднаннями чи міжнародними організаціями⁸. Учений-юрист С. Горов вказує на існування юридичної можливості окремими особами, приватними компаніями та міжнародними організаціями законно привласнити будь-яку частину космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла⁹, оскільки ст. II Договору про космос лишила відкритим питання про право на привласнення ділянок космічного простору та небесних тіл відповідними суб'єктами¹⁰. У цьому випадку положення аналізованої статті розуміється у вузькому значенні та асоціюється виключно з державою. Наразі правова позиція «продавців» ділянок на Місяці та інших небесних тілах базується на застосуванні ст. II Договору про космос саме у вузькому значенні. Вони також відзначають, що нею забороняється національне привласнення, а приватне – ні¹¹.

Інші дослідники висловлюють прямо протилежні думки, які стосуються змісту ст. II Договору про космос та її терміна «національне привласнення» космічного простору, Місяця та інших небесних тіл. Вони зазначають, що цей термін включає всі форми, у тому числі приватне привласнення¹². Заборона привласнення космічного простору та небесних тіл, на думку відомого ученого науки міжнародного космічного права А.А. Рубанова, носить всеохоплюючий характер завдяки комбінації орієнтованого переліку заборонених дій з всеохоплюючим формулюванням¹³. Стаття II Договору про космос забороняє будь-яке національне привласнення, в якій би формі воно не відбувалося: чи-то шляхом вчинення юридичних актів (зокрема, проголошення над відповідним простором суверенітету), чи-то через юридичні наслідки фактичних дій (використання чи окупації), чи-то в інші способи¹⁴.

Як зазначає М. Р. Юзбашян, заборона національного привласнення, встановлена ст. II Договору про космос, поширюється і на привласнення приватними особами¹⁵. У цьому випадку міжнародно-правовий принцип непривласнення космічного простору та небесних тіл розглядається у широкому розумінні.

Як бачимо, у юридичній та спеціальній літературі висловлюються різні точки зору щодо змісту та застосування положення ст. II Договору про космос, тому це питання й досі залишається актуальним для теорії та практики міжнародного космічного права. З'ясування її дійсного змісту зумовлює необхідність першочергового дослідження юридичного навантаження використаного в ній словосполучення «національне привласнення». Для виконання поставленого завдання важливим є співвідношення терміна «привласнення» космічного простору зі «свободами космосу», проголошеними ст. I Договору про космос.

У науковій літературі термін «привласнення» найбільш часто використовується для позначення прийняття майна для власних потреб або його використання виключно з почуттям сталості¹⁶. При цьому привласнення космічного простору розглядається як здійснення виняткового контролю або використання території Місяця на постійній основі¹⁷, що виключає одночасне його використання іншими державами¹⁸.

У розумінні ст. I Договору про космос дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, здійснюється на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку, і є надбанням всього людства.

Космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, *відкрито для дослідження і використання всіма державами без будь-якої дискримінації на основі рівності і згідно з міжнародним правом, при вільному доступі у всі райони небесних тіл*. Космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, *вільний для наукових досліджень*, і держави сприяють і заохочують міжнародну співпрацю в таких дослідженнях.

Закріплений у міжнародному космічному праві базовий принцип свободи дослідження та використання космічного простору має ключове значення, оскільки шляхом встановлення заборони національного привласнення космічного простору, Місяця та інших небесних тіл ст. II Договору про космос фактично визначено межі свободи космосу.

Одночасно принцип непривласнення космічного простору гарантує свободу здійснення діяльності з його дослідження та використання всіма державами на благо та в інтересах всього людства. Причому результати здійснення космічної діяльності є загальною спадщиною людства. Це дає підстави зробити висновок, що учасники Договору про космос прагнули виключити будь-які претензії на космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, тим самим забезпечити свободу його дослідження та використання.

Таким чином, будь-яке привласнення космічного простору та небесних тіл суперечить принципу свободи його дослідження та використання. Тому здійснювані операції купівлі-продажу ділянок на Місяці та інших небесних тіл однозначно порушують міжнародно-правовий принцип свободи космосу, оскільки унеможливується його дослідження та використання іншими суб'єктами.

Слушною є думка відомого вченого-юриста Н. Р. Малишевої, що термін «національний» вживається у міжнародному космічному праві для охоплення усієї сукупності суб'єктів, що підпадають під відповідну юрисдикцію, включно із суб'єктами приватного сектору¹⁹. Встановлена ст. II Договору про космос заборона оголошення суверенітету держави на космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, автоматично зумовлює неможливість поширення меж дії внутрішньодержавних правових норм на космічний простір та небесні тіла, оскільки фактично відбувалося б їхнє національне привласнення²⁰. Іншими словами, заборона поширювати суверенітет держави на територію Місяця та інших небесних тіл виключає можливість застосування національного законодавства²¹.

У науці міжнародного права цілком закономірним є віднесення космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, до категорії «міжнародних територій», на яку не поширюється суверенітет жодної держави²². Космічний простір та небесні тіла вважають *res extra commercium* (рідчю, вилученою з обороту), що не підлягає привласненню, вона знаходиться у загальному користуванні, але не є спільною власністю, або спільною рідчю²³. Як зазначає І. М. Глебов, заборона національного привласнення космічного простору та небесних тіл встановлена світовим співтовариством саме виходячи з того, що ці об'єкти є *res extra commercium*²⁴.

Цивільне законодавство не відносить Місяць та інші небесні тіла до кола об'єктів цивільних прав – такі об'єкти цивільних прав взагалі не виникли²⁵. Як слушно наголошує Д. В. Огородов, вирішення питання віднесення чи не віднесення небесних тіл, включаючи Місяць, до об'єктів цивільних прав знаходиться поза компетенцією національного законодавця (російського, німецького, американського та ін.)²⁶. Отже, відсутність цивільного законодавства, на підставі якого можна було б набути право власності на космічний простір та небесні тіла, також робить неможливим виникнення речових цивільних прав²⁷.

Закріплення у національному цивільному законодавстві в якості об'єктів цивільних прав Місяця та інших небесних тіл, або її ділянок вважатиметься міжнародним протиправним діянням відповідної держави, так як це означатиме поширення державою на відповідне небесне тіло свого суверенітету²⁸.

Таким чином, космічний простір та небесні тіла не підлягають привласненню не тільки державами, а й приватними особами, компаніями, корпораціями, міжнародними неурядовими організаціями тощо. Відтак термін «національне привласнення» поглинає приватне привласнення космічного простору, Місяця та інших небесних тіл, що вказує на продуктивність розуміння положення ст. II Договору про космос саме у широкому значенні.

При цьому слід мати на увазі, що ст. II Договору про космос встановлює заборону лише на ті види та способи використання космічного простору та його частин, які являють привласнення – постійне заволодіння, звернення у власність тощо. Міжнародне космічне право не забороняє розміщувати на поверхні Місяця персонал, космічні апарати, устаткування, установки, станції і споруди, а також збирати і використовувати зразки для наукових досліджень. Звідси заборона поширюється не на всі види використання, окупації або здійснення суверенних прав у космосі, а тільки на ті, які являють собою національне привласнення космічного простору, Місяця та інших небесних тіл²⁹. Інакше кажучи, тимчасове заняття окремих ділянок космічного простору та небесних тіл (тимчасове розміщення станцій на Місяці, супутників на геостационарній орбіті та ін.) не забороняється нормами та принципами міжнародного космічного права.

Відтак якщо держава не здійснює виключної компетенції або юрисдикції щодо території Місяця, то питання щодо національного привласнення не виникає, оскільки тимчасове використання території Місяця не може бути оцінене як «привласнення». Інакше кажучи, тимчасове зайняття території Місяця, тимчасове та невиключне її використання, не являє собою національне привласнення.

Одним із способів припинення незаконного продажу ділянок на Місяці та інших небесних тілах є адекватне реагування на цю ситуацію державами-учасниками Договору про космос, оскільки саме держави несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі незалежно від того, здійснюється вона урядовими чи неурядовими органами, а також за забезпечення відповідності національної діяльності принципам міжнародного космічного права.

На даний час єдиною державою світу, котра відреагувала на спроби продажу ділянок на Місяці, є Китайська Народна Республіка (далі – КНР). Департаментом промисловості і торгівлі КНР була порушена справа проти офіційного американського представництва «Місячного посольства» в Китаї. Визнано, що торгівля ділянками на Місяці є шахрайством, що здійснювалося представництвом «Місячного посольства» шляхом обману покупців, тому його діяльність визнана незаконною в Китаї, оскільки не можна здійснювати продаж речей, якими ти не володієш³⁰.

Найбільш дієвим та ефективним способом розв'язання існуючої проблеми неоднакового застосування ст. II Договору про космос має стати її офіційне тлумачення безпосередньо державами-учасниками цього Договору. Саме держави-учасниці міжнародного договору повинні встановити дійсний зміст досліджуваного положення, що відображає їхню волю на момент його укладання.

¹ Космічна програма України: здобутки та завдання на 2008–2012 роки. – К., 2008. – С. 32.

² Концепція Цільової комплексної програми НАН України з наукових досліджень на 2012-2015 роки, затверджена постановою Президії НАН України від 23.12.2011 р. – № 353.

³ Геннадій Нечаев. База на Луне // Взгляд. – 2006. – 10 декабря.

⁴ Див.: Постанова Президії НАН України від 23.12.2011 р. № 353 «Про затвердження Концепції Цільової комплексної програми НАН України з наукових досліджень на 2012-2015 роки.

⁵ Николай Зимин. Прохождения лунного олигарха // Итоги. – 2003. – № 52. – 30 декабря.

⁶ Кочетков С. В. Лунные инвесторы // Инвестиционный бюллетень. – 2010. – № 83. – 27 апреля.

⁷ Владимир Гаврилов. Хозяева Луны против НАСА // Новые известия. – 2005. – 16 ноября.

⁸ Див.: Wasser, Alan and Douglas Jobs. Space Settlements, Property Rights, and International Law: Could a Lunar Settlement Claim the Lunar Real Estate it Needs to Survive// Journal of Air Law and Commerce, Vol. 73, #1, Winter 2008, pp. 38-78; Stephen Gorove, Interpreting Article II of the Outer Space Treaty, 37 Fordham L. Rev. 349 (1969); Brittingham, Bryon C. Does the world really need new space law? 12 Or. Rev. Int'l L. 31-54 (2010); Matte, Nicolas Mateesco (1984) "Space Activities and Emerging International

Law” Report of a major research conducted by The Centre for Research of Air and Space Law, McGill University, p. 279-281; Pat Dasch, Michael Martin Smith, and Anne Pierce Director of Programs, National Space Society (1999) “Conference of Space Property Rights: Next Steps”, p.174-178; Wayne White, Jr. “Proposal for a Multilateral Treaty Regarding Jurisdiction and Real Property Rights in Outer Space” p. 245-253, Proceedings of the 43rd Colloquium on the Law of Outer Space, 2000.

⁹ *Stephen Gorove*, Interpreting Article II of the Outer Space Treaty, 37 *FORDHAM L.REV.* 349, 351 (1969).

¹⁰ *Горов С.* Очерки по космическому праву: проблемы и перспективы. – Лейден: Изд-во Ситхофф, 1977. – С. 81, 121.

¹¹ *Дмитрий Огородов.* Право на космос // Вокруг света. – 2008. – №7 (2814).

¹² Див.: *Jijo George Cherian & Job Abraham*, Concept of Private Property in Space – An Analysis, 2 *J. OF INT’L COM. L. & TECH.* 211, 213 (2007); *Lawrence D. Roberts*, Ensuring the Best of All Possible Worlds: Environmental Regulation of the Solar System, 6 *N.Y.U. ENVTL. L. J.* 126, 140–41 (1997); *P.M. Sterns and L.I. Tennen* (2002) “Privateering and Profiteering on the Moon and Other Celestial Bodies: Debunking the Myth of Property Rights in Space” World Space Conference Paper No. COSPAR 02-A-01933, Houston Texas, October, 2002; *Sylvia Ospina* (2002) “The Concepts of Assets and Property: Similarities and Differences, and their Applicability to Undertakings in Outer Space”, Proceedings of the 45th Colloquium on the Law of Outer Space; *Armel Kerrest* (2001) “Outer Space: Res Communis, Common Heritage or Common Province of Mankind” Proceedings of the 10th ECSL Summer Course on Space Law and Policy, University of Nice, France (August 27 – September 8, 2001).

¹³ *Рубанов А. А.* Взаимосвязь гражданского права России и международного космического права: вопросы теории // Государство и право. – 2006. – № 4. – С. 66.

¹⁴ *Малишева Н. Р.* Нариси з космічного права. – К.: Алерта, 2010. – С. 32.

¹⁵ *Юзбашия М. Р.* Международно-правовые основы решения экономических проблем использования космоса // Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Московский государственный университет международных отношений. – М., 2009. – С. 13.

¹⁶ *Stephen Gorove*, Interpreting Article II of the Outer Space Treaty, 37 *FORDHAM L.REV.* 349, 351 (1969).

¹⁷ *Milton L Smith*, 1990. Compliance of the Post WARC ITU Regulatory Regimes with International Space Law, paper presented at the IISL Colloquium, pp 1.

¹⁸ *Хамме Вольфганг.* Международно-правовые проблемы использования государствами геостационарного пространства: дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.10 / Дипломатическая академия МИД СССР. – М., 1984. – 218 с.

¹⁹ Див.: *Малишева Н. Р.* Нариси з космічного права. – К.: Алерта, 2010. – С. 32.

²⁰ *Белякович Е. В.* Пространственное действие правовых норм: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Омский государственный университет им. Ф. М. Достоевского. – Омск, 2009. – 22 с.

²¹ Разменная планета // Коммерсантъ Деньги. – 2006. – № 40 (596).

²² *Бабурин С. Н.* Территория государства: Теоретико-правовые проблемы: дисс. на соискание ученой степени доктора юридических наук: 12.00.01 / Российская академия государственной службы при Президенте Российской Федерации. – М., 1998. – С. 40.

²³ *Каламкьян Р. А., Мигачев Ю. И.* Международное право: Учебник. – М.: Эксмо, 2004. – С. 511.

²⁴ *Глебов И. Н.* Международное право: Учебник. – М.: Дрофа, 2006. – 368 с.

²⁵ *Рубанов А. А.* Взаимосвязь гражданского права России и международного космического права: вопросы теории // Государство и право. – 2006. – № 4. – С. 66.

²⁶ Разменная планета // Коммерсантъ Деньги. – 2006. – № 40 (596).

²⁷ *Белякович Е. В.* Пространственное действие правовых норм: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.01 / Омский государственный университет им. Ф. М. Достоевского. – Омск, 2009. – 22 с.

²⁸ *Огородов Д. В.* Осторожно: Лунная недвижимость! (Практический аспект взаимодействия международного космического права с гражданским правом России): [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://bisey.livejournal.com/1166.html>, свободный – Загл. с экрана. 12 января 2007.

²⁹ *Горов С.* Очерки по космическому праву: проблемы и перспективы. – Лейден; Изд-во Ситхофф, 1977. – С. 81, 121.

³⁰ Сколько стоит Луна в Китае: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.china-voyage.com/2010/05/skolko-stoit-luna-v-kitae/>, свободный – Загл. с экрана. 3 мая 2010.

Резюме

У статті наводиться теоретична характеристика принципу непривласнення космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. Робиться висновок, що положення ст. II Договору про космос забороняє як національне, так і приватне привласнення космічного простору.

Ключові слова: космічний простір, Місяць, небесні тіла, національне привласнення.

Резюме

В статье приводится теоретическая характеристика принципа неприсвоения космического пространства, включая Луну и другие небесные тела. Делается вывод, что положения ст. II Договора о космосе запрещает как национальное, так и частное присвоение космического пространства.

Ключевые слова: космическое пространство, Луна, небесное тело, национальное присвоение.

Summary

The article provides a theoretical description of the principle of non-appropriation of outer space, including the Moon and Other Celestial Bodies. It is concluded that the provisions of Article II of the Outer Space Treaty prohibits both national and private appropriation of outer space.

Key words: space, the moon, a celestial body, the national appropriation.

Отримано 15.06.2012